

Lietuvos katalikiškųjų šeimos centrų programos

Įvadas

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę 1990 m. atsirado sąlygos viešai katalikiškai veiklai. Suaktyvėjo ryšiai su pasauliu, tarptautinės katalikiškos organizacijos kūrė savo padalinius Lietuvoje. Fokoliarų judėjimas, „Tikėjimo ir šviesos“ bendruomenės, charizminis judėjimas, Kolpingo draugija plėtė veiklą Lietuvoje. Taip pat pradėjo veikti šeimos centrai, jų programos buvo skirtos tenkinti Lietuvos šeimų poreikius. Lietuvos katalikiškųjų šeimos centrų programos iki šiol nebuvo aprašytos ir nagrinėtos. Analizuojant šeimos centrų vykdomas programas, kreipiamas dėmesys į programų turinį, paskirtį ir tikslą, programų įgyvendinimo metodiką, siekiamą rezultatą ir ryšius su tarptautinėmis katalikiškomis organizacijomis.

Tyrimo objektas – katalikiškųjų šeimos centrų programos. Tyrimo tikslas – aprašyti ir išnagrinėti katalikiškųjų šeimos centrų programos. Uždaviniai: 1. Aprašyti katalikiškųjų šeimos centrų programų ištakas, raidą ir ryšius su tarptautinėmis katalikiškomis organizacijomis. 2. Išnagrinėti katalikiškųjų šeimos centrų programos iš filosofinės ir sociologinės perspektyvos.

Katalikiškųjų šeimos centrų programų raida, paskirtis ir tarptautiniai ryšiai

1989 m. *Caritas* šeimos sekcijai buvo numatyti labai platūs uždaviniai, įvardyta, ką reikėtų padaryti, bet buvo visiškai neaišku, kaip galima tai įvykdyti, kokius resursus reikėtų pasiūlyti. Buvo akivaizdu, kad visiems uždaviniams įvykdyti nepakaks žmonių ir finansinių išteklių.

Šeimos sekcijai reikėjo išspręsti tris pagrindinius uždavinius: sutelkti ir parengti sava-norius aktyviai veiklai, parengti konkrečias programas, atitinkančias laiko iššūkius ir poreikius, rūpintis programų sklaida.

1990 m. Lietuvos statistiniais duomenimis 1000 gyventojų teko 9,8 santuokų ir 3,4 iš-tuokų, 100 gimusių naujagimių teko 90 abortų, 1000 vaisingo amžiaus moterų – 50 abortų. Taigi pagrindinės šeimų problemos Lietuvoje buvo abortai ir skyrybos. Konfliktai, smurtas, alkoholizmas ir pairęs sutuoktinių bendravimas, taip pat dvasinės santuokos perspektyvos praradimas turėjo įtakos aborto plitimui. Šioms problemoms spręsti nebuvo sukurta jokios pagalbos sistemos. Įvertinus turimus žmogiškuosius ir finansinius išteklius, buvo pradėta kurti pagalbos šeimoms sistema, numatytos veiklos kryptys:

1. Švietimo bei ugdymo kryptis – informacijos, kas iš tiesų yra abortas, sklaida ir alter-natyvių šeimos planavimo metodų pasiūla.

2. Socialinė kryptis – paslaugų į krizę patekusioms šeimoms organizavimas. Numatyta rengti psichologų, socialinių darbuotojų konsultacijas.

3. Karitatyvinė kryptis – veikla, skirta stiprinti šeimos ir bendruomenės ryšius, kad sudarytų tarpasmeniniai ir tarpinstituciniai tinklai, per kuriuos būtų įmanoma teikti tiesioginę bendražmogiškąją pagalbą.

Švietimo bei ugdymo programos

Švietimo programas galima suskirstyti į tris dideles grupes: 1. Programos, skirtas plačiai auditorijai. Jas dar galima skirstyti į bendrąsias ir specialiąsias. Bendrosios programos vykdomos per visuomenės informavimo priemones, specialiosios yra skirtos paaugliams ir sužadėtiniams. 2. Programos profesionalams: gydytojams, akušerėms, pedagogams. 3. Programos šeimos centrų savanoriams.

Plačiajai auditorijai skirtos bendrosios švietimo programos

Atkūrus nepriklausomybę, visuomenės informavimo priemonės rodė didelį palankumą Katalikų Bažnyčiai ir atskuriamoms jos organizacijoms, jų veiklai. Taip susidarė palankios sąlygos skleisti informaciją.

Plačiajai auditorijai skirtos programos vykdytos: 1. per visuomenės informavimo priemones (spaudą, radiją, TV); 2. organizuojant respublikinius kongresus, konferencijas; 3. organizuojant regionines konferencijas, susitikimus, paskaitas.

1990 m. pirmą kartą Lietuvos televizijos laidoje „Svetimo skausmo nebūna“ kalbėta apie abortą, kaip moterį žalojantį aktą. Atkreiptas dėmesys į tai, jog moterims, išgyvenančioms krizę dėl nėštumo, reikia paramos, globos ir pagalbos sistemos, padedančios rinktis mažiau traumuojantį problemos sprendimo būdą.

Tuo metu ypač populiarus laikraštis „Šeiminkė“ išspausdino nemaža straipsnių ir interviu su gydytojais, šeimos centro savanoriais apie aborto žalą bei natūralų šeimos planavimą. Pasirodė straipsnių ir kituose respublikiniuose laikraščiuose.

1995 m. Nyderlandų fondas finansavo televizijos laidų šeimos tematika ciklą. Pasirašyta sutartis su tuo metu populiaria „Baltijos“ televizija.

Šeimos centro darbuotojai ir savanoriai būdavo kviečiami į Lietuvos radijo diskusijų laidas. Šeimos centro iniciatyva LR „Mažoji studija“ įrašė 13 laidų šeimos tematika.

Kalbant tokiais jautriais ir visuomenėje kontraversiškai vertinamais klausimais reikėjo parinkti tinkamą metodą – pasakyti tiesą nesmerkiant ir neįskaudinant, bet suteikiant galimybę pasirinkti. Ieškant metodo daug padėjo organizacija „Teisė gyventi“ (*Right to life federation*). Jau 1990 m. sulaukta pasiūlymo bendradarbiauti. Buvo ir kita organizacija „Tarptautinė žmogaus gyvybę ginanti organizacija“ (*Human life international*), tačiau pasirinkta „Teisė gyventi“ organizacija. Pasirinkimą nulėmė keletas svarbių faktorių: 1. Organizacijai vadovavo gydytojas, turintis didžiulę praktinio darbo patirtį; 2. Metodika buvo grindžiama moksliniais faktais, jų pateikimu auditorijai ir diskusija, gerbiant ir išklausančią kitokią nuomonę. 3. Organizacijoje dalyvavo įvairių įsitikinimų ir pažiūrų žmonės, kuriuos vienijo viena idėja – išsaugoti ir gerbti žmogaus gyvybę nuo pradėjimo momento iki natūralios mirties.

Dr. Wilke su žmona Lietuvoje lankėsi keletą kartų. Pirmosios paskaitos vyko „Žinijos“

lektoriuje 1991 m. Šios organizacijos iniciatyva 1992 m. spalio 1–3 d. organizuotas tarptautinis kongresas „Šeima, gyvybė, sveikata“. Šis renginys buvo plačiai nušviestas žiniasklaidos, jame dalyvavo 1176 žmonės.

Antras didelis renginys „Meilė, šeima, gyvybė“ organizuotas Kaune 1994 m. rugsėjo 23–25 d. Be šių renginių, vykdavo konferencijos ir kituose miestuose, rajonuose. Šeimos centro lektoriai būdavo kviečiami skaityti paskaitų, dalyvauti konferencijose, viešose diskusijose.

Šeimos centro rūpesčiu buvo išleisti spalvoti informaciniai bukletai apie negimusio kūdikio vystymąsi, knygos apie vaikų lytinį ugdymą, abortą, keletas knygų paaugliams.

Specialiosios švietimo bei ugdymo programos

Tai paaugliams ir sužadėtiniams skirtos programos.

Švietimo bei ugdymo programos paaugliams

1990 m. pradėti leisti prasto skonio bulvariniai leidiniai „20 centų“, „Joniukas“, „Onytė“ greitai virto žaismingais ir išvaizdžiais, bet savo turiniu beveik nesiskiriančiais nuo pornografinių leidinių. Šie leidiniai paplito tarp paauglių užpildydami tam tikrą tuštumą, atsirandančią, kai vengiama atsakyti į bręstančių vaikų ir paauglių klausimus. Seksualinių malonumų aprašymas su įvairiais patarimais, kaip tai pasiekti, visą žiniasklaidą užplūdo nuo 1995 m¹. Daugybė moterims ir merginoms skirtų žurnalų plačiai eskalavo šią temą. Tiesiogiai ir netiesiogiai raginama kuo greičiau užsiimti lytiniu gyvenimu, duodami patarimai, kaip sugundyti patinkantį vaikiną, išvardijamos įvairios kontraceptinių priemonių rūšys ir pateikiamos rekomendacijos, kaip jas vartoti. Primygtinai siūloma „saugaus“ sekso idėja. Paauglių sąmonėje formuojama nuostata – esi lytiškas, privalai veikti. Per visuomenės informavimo priemones (spaudą, radiją, TV) sparčiai plinta JAV apie 1960–1975 m. būdingi požiūriai į lyčių santykius: tai *playboy* mentalitetas, romantiškasis (Arlekino) ir muilo operų, sujungiantis abu pirmesnius, mentalitetus.

1 lentelė. *Playboy* ir Arlekino mentalitetų palyginamoji charakteristika iš TEEN STAR programos (1994)

Playboy mentaliteto požymiai	Romantiškojo (Arlekino) mentaliteto požymiai
<ul style="list-style-type: none"> • Seksas yra pramoga • Fizinis malonumas yra sekso pagrindas • Seksą galima įjungti ir išjungti kaip garso aparatūrą, jis nesusaiso emociniais saitais • Seksas yra tai, ko kiekvienam reikia ir ko kiekvienas nori • Troškimas įsipareigoti yra psichologinė problema • Seksualiniai santykiai turėtų lydėti kiekvieną pasimatymą • Seksualiniai santykiai siejami su laisve, galia, statusu • Nėštumas dažniausiai visiškai nepageidaujamas, jis tarsi liga • Moteris naudojama kaip objektas, ją manipuluojama • Vyrų jausmai ir seksualinė patirtis perkeliama moterims ir kai kurių moterų priimama 	<ul style="list-style-type: none"> • Seksas yra romantika • Stipri emocinė patirtis yra sekso pagrindas • Seksualinė patirtis sustiprins ir pratęs santykius • Seksas galimas tik su tuo ypatingu žmogumi, kuris jus sujaudina • Įsipareigojimas yra stiprus gyvenimo ir meilės motyvas • Seksualiniai santykiai nebūtinai per kiekvieną pasimatymą, nebent jie suteikia progą „romantiškam“ įvykiui • Seksualiniai santykiai suteikia artumą, prisirišimą, meilę • Nėštumas – tai rimta santykių komplikacija • Žmogumi manipuluojama • Moterų jausmai ir seksualinė patirtis perkeliama vyrams ir yra priimami

Šiame kontekste kilo būtinybė pateikti kitokią, vertybinę požiūrį į lytiškumą, meilę, draugystę ir gyvybę. Šeimos centro savanoriai parengė penkių paskaitų ciklą apie šeimą, meilę ir gyvybę. Šis paskaitų ciklas buvo labai populiarus ne tik tarp paauglių. Šeimos centro lektoriai važinėjo po mokyklas, bendruomenes, parapijas, atsakydami į ne tik jaunimui aktualius klausimus apie meilę, draugystę, gyvybę, abortą, lytiškai plintančių ligų prevenciją. Meilės ir atsakomybės sąsajos buvo šių paskaitų pagrindinė mintis.

1991 m. gautas kvietimas dalyvauti tarptautiniame kongrese Zagrebe, Kroatijoje, jaunimo rengimo šeimai klausimams aptarti. Buvo pasidalyta patirtimi, užmegzti tarptautiniai ryšiai. Tačiau bendravimą trikdė menkas užsienio kalbų mokėjimas ir techninių komunikacinių galimybių stoka.

Reflektuodami ir aptardami patirtis jaunimo auditorijose, šeimos centro savanoriai padarė išvadą, kad svarbu ne tik paskaitų turinys, bet ir turinio pateikimo metodai. Konstatuota, kad jaunimo lytinio ugdymo programos turėtų būti: pagrįstos aktyviais mokymo metodais, vertybiškai orientuotu turiniu, atskleidžiančiu visuminį požiūrį į žmogų, ir turinčios mokslinio veiksmingumo vertinimo metodiką.

Šiuos kriterijus atitiko dr. Hanos Klaus ir bendradarbių Vašingtono Bethesdos medicinos centre sukurta programa *TEEN STAR (teaching sexuality with adults responsibility)* „Seksualinis auklėjimas suaugusiųjų atsakomybės kontekste yra programa paaugliams, orientuota į moralines vertybes ir suderinanti patirtimi paremtą mokymąsi apie vaisingumą su tėvų įtraukimu ir kliento – mokytojo bendradarbiaujančiu ryšiu, paremtu konfidencialumu. Patirtimi pagrįstas mokymasis skatina paaugles ir paauglius integruoti jų biologinį sugebėjimą tapti tėvu ar motina į visus jų gyvenimo aspektus – socialinį, emocinį, intelektualinį, dvasinį. Kad galėtų dėstyti šį kursą, mokytojai turi įgyti specialų pasiruošimą. Vienas iš neatskiriamų programos aspektų yra programos vykdymo ir jos poveikio studentams ir jų tėvams stebėjimas, bendradarbiaujant su Vašingtono, D. C. Natūralaus šeimos planavimo centru ir Lietuvos šeimos centru. Šis ugdymo/mokymo planas turi unikalius bruožus:

1. Jis remiasi sugebėjimu atpažinti vaisingumo ir emocionalumo modelius.
2. Individualios konsultacijos skatina moksleivius atidžiai išnagrinėti, kokias pasekmes turi perdėtas seksualumo išmanymas jų savigarbai ir kokios jų pasirinkto elgesio pasekmės.
3. Programa „ŽVAIGŽDĖ“ padeda moksleiviams ieškoti ir rasti atsakymus į visus klausimus, kurie įgalins juos deramai atsilaikyti prieš suaugusiųjų gyvenimo išbandymus“, – rašoma metodinės medžiagos „ŽVAIGŽDĖ“ (*TEEN STAR*) pratarinėje.

Šios programos Lietuvoje nebuvo galima pilnutinai įgyvendinti dėl kelių priežasčių. Pirmiausia trūko žmonių, pasirengusių individualiam darbui su paaugliais. Individualus darbas reikalavo ne tik profesinės, bet ir asmeninės kompetencijos. Apmokymų metu įgytos žinios daugeliui sukėlė tam tikrą sumaištį, nes vertė keisti įprastas vertybines nuostatas ir požiūrį į kontracepciją, abortą ir „saugų seksą“. Be to, trūko laiko ir sąlygų individualiam darbui, nes dauguma mokytojų, norinčių dirbti pagal šią programą, galėjo integruoti gautas žinias į savo dėstomų dalykų programas. Šeimos centruose dėstant programą poreikis ir norinčiųjų dalyvauti programoje skaičius pranoko galimybes šias paslaugas suteikti. Be to, programą reikėjo pritaikyti prie lietuviškojo konteksto.

Pastebėta, kad paaugliams labai svarbūs ne tik lytiškumo, bet ir tarpasmeninio bendravimo, konfliktų sprendimo, draugystės ir meilės bei egzistenciniai klausimai. Atsižvelgiant į šiuos poreikius, programa buvo pritaikyta prie Lietuvos sąlygų ir pavadinta „Pažink save“.

Programos „Pažink save“ pagrindas – „Žvaigždės“ programa, tačiau šioje programoje daugiau dėmesio skiriama paauglių socialinės kompetencijos ugdymui: bendravimo, tėvų – vaikų ir bendraamžių konfliktų sprendimui, gebėjimo pasipriešinti negatyviam grupės spaudimui ugdymui. Ugdomas kritinis mąstymas per diskusijas ir aktualių problemų, dažnai stereotipiškai interpretuojamų žiniasklaidoje, kritiškas vertinimas. Programos dalyviai skatinami stebėti save, atpažinti vaisingumo ženklus, tačiau individualiai nekonsultuojama. Iškilus neaiškumams, susijusiems su lytiškumo fiziologiniais ypatumais, paaugliai nukreipiami į gydytojo konsultaciją.

Programos „Pažink save“ tikslai, apibendrintai pateikiami šeimos centruose:

1. Padėti paaugliams susivokti bendrojoje vertybių skalėje.
2. Padėti paaugliams pažinti save, taip pat ir savo lytiškumą.
3. Ugdyti bendravimo įgūdžius.

Programą sudaro septynių susitikimų ciklas.

Užsiėmimai organizuojami remiantis grupinio darbo principu, taikant aktyvaus mokymo metodus: užmezgamas ryšys, sukuriama saugi aplinka, nustatomi grupės tikslai ir taisyklės, pristatoma pati programa. Toliau diskusijos, žaidimo, pokalbio formomis padedama paaugliams atpažinti ir tinkamu būdu išreikšti savo jausmus, atpažinti ir įvardyti skirtumus tarp norų ir poreikių. Mokiniais labai patinka ketvirtasis susitikimas, kai per žaidimus ir diskusijas jie gali išsiaiškinti, kokiomis vertybėmis vadovaujasi, kokios vertybės vyrauja visuomenėje, kurioje jie gyvena, ir kokią įtaką tai turi jų gyvenimui. Penktasis, šeštasis ir septintasis užsiėmimas skiriamas lytiškumui pažinti. Mokiniais padedama suprasti ir įvertinti kūno brendimo ir vaisingumo ženklus, analizuojami ne tik fiziologiniai, bet ir socialiniai, psichologiniai – emociniai, dvasiniai lytiškumo aspektai.

Programoje daug dėmesio skiriama gyvybės slėpiniui ir atsakomybės už savo elgesį ugdymui. Aptariami aktualūs jaunimui klausimai. Užsiėmimų ciklui baigiantis, moksleiviai raštu ir žodžiu išreiškia grįžtamąjį ryšį.

Šeimos centrai laikosi nuostatos, kad tėvai turi būti savo vaikų auklėtojai, jie turėtų atsižvelgdami į vaiko suvokimą ir brandą atsakyti į su lytiškumu susijusius aktualius klausimus. Šias tezes suformulavo garsus šveicarų pedagogas Forsteris. Jo knyga „Seksualė etika ir seksualė pedagogika“ į lietuvių kalbą 1923 m. išvertė Marija Pečkauskaitė. Tik tais atvejais, kai tėvai stokoja žinių, jiems leidžiant, su vaikais gali kalbėti kiti kompetentingi asmenys. Ši nuostata pagrįsta ne tik pagarba tėvams, bet ir įsitikinimu, kad tėvai atsakingi už savo vaikų auklėjimą ir yra aktyvūs auklėjimo proceso dalyviai. „Padėti tėvams vykdyti savo pagrindinę teisę ir pareigą auklėti savo vaikus meilės linkmei galima įvairiais būdais. Tokia parama niekada nereiškia tėvų teisės ir pareigos ugdyti atėmimo ar apribojimo, nes ši teisė ir pareiga yra „pirminė ir pirmapradė“, „nepamainoma ir neatimama“ (171). Todėl vaidmuo, kurį padėdami tėvams atlieka kiti, visada yra a) subsidiarus, nes pirmenybė visuomet teiktina tėvų ugdomajam vaidmeniui, ir b) subordinuotas, tai yra pavaldus tėvų dėmesingam vadovavimui bei kontrolei. Visiems privalu paisyti teisingos tėvų ir jiems šį užduotį vykdyti padedančių asmenų bendradarbiavimo tvarkos“².

Žinios apie lytiškumą pateikiamos atvirai, pagarbiai ir teisingai, atsižvelgiant į vaiko amžių. „Vaikams ir jaunuoliams reikia pateikti tiksliai informaciją, pritaikytą kiekvienai jų individualaus vystymosi stadijai. Tėvai ir visi padedantys turėtų atsižvelgti: a) į skirtingas vystymosi stadijas, ypač „nekaltybės metus“ ir pubertitetą; b) į būdą, kuriuo kiekvienas vaikas ar

jaunuolis patiria įvairius gyvenimo etapus; c) į ypatingas, su šiais etapais susijusias problemas³, – rašoma Popiežiškosios šeimos tarybos auklėjimo šeimoje gairėse.

Šeimos centro programose pateikiama nuostata, kad lytiškumas yra integrali asmenybės struktūra, ne veiksmas. Būti lytiškam nereiškia veikti arba turėti lytinius santykius. „Veiksmas – yra sąmoningas veikimas. <...> Žmogus ne tik sąmoningai veikia, bet taip pat įsisąmonina savo veikimą ir tą, kuris veikia, – taigi įsisąmonina veiksmą ir asmenį jų dinaminėje koreliacijoje“⁴.

Lytiškumas neatskiriamai susijęs su meile ir vaisingumu. Lytiškumo atskyrimas nuo vaisingumo ir meilės susiaurinimas iki lytinio akto nuskurdina ne tik asmenybę, bet ir visuomenę. „Lytiškumas, – rašo J. Vanieur, – niekada neturėtų būti atskirtas nuo meilės; jei taip neįvyksta, jis tampa melagingas, manipuliatyvus ir suskaido asmenybę“⁵.

„Meilė <...> vienintelė aiški priešybė tam, kad asmuo būtų naudojamas, kaip priemonė tikslui pasiekti arba kaip kito žmogaus veiklos įrankis“⁶.

Lytinio ugdymo programos iš esmės skiriasi nuo lytinio švietimo programų.

Lytinis švietimas sutelkia paauglių dėmesį į saugaus sekso propagavimą. Prezervatyvų platinimas, „nekenksmingų“ hormoninių kontraceptinių priemonių pasiūla ir „saugaus“ aborto koncepcija – pagrindiniai lytinio švietimo elementai. Labai siauras, linijinis priešžasties – pasekmės ryšys, medicininis požiūris išryškėja šiose programose, kai kalbama apie abortą ir kontracepcijos priemones. Žmogaus vaisingumas, nėštumas tapatinamas su liga, kad jos būtų išvengta, siūlomos įvairios medicininės priemonės. Beje, prezervatyvas siūlomas ir apsaugai nuo nėštumo, ir apsaugai nuo lytiniu keliu plintančių ligų.

Lytinio ugdymo programos susijusios su žmogaus asmenybės formavimo procesu. Jos reikalauja daugiau pasirengimo, laiko ir tam tikrų mokytojo savybių, kad būtų galima išugdyti pasitikėjimo ryšį tarp mokytojo ir mokinio. Lytinio ugdymo programa iškelia klausimus ir skatina paauglį apsispręsti, kritiškai mąstyti. Lytinio švietimo mokytojus parengti daug lengviau, nes paaiškinti, kaip naudoti prezervatyvą ir išgerti kontraceptinę piliulę, nesudėtinga.

Sužadėtinių rengimas santuokai

Rengti jaunimą šeimos gyvenimui buvo numatyta pirmojoje *Caritas* veiklos programoje 1989 m. Be to, dauguma šeimos centrų savanorių būdavo kviečiami skaityti paskaitas civilinės metrikacijos biuruose jaunimui prieš civilinę santuoką. Ten, kur tokie užsiėmimai vyko, labai geranoriškai CMB darbuotojai priėmė naują iniciatyvą išplėsti programą šeimos planavimo, dvasiniais santuokos aspektais. Dažnai paskaitas sužadėtiniams skaityti būdavo kviečiami kunigai ir šeimos centrų savanoriai. Po 1990 m. kovo 11 d. remiantis empiriniu šeimos centrų savanorių patyrimu buvo pradėta kurti išsamesnė sužadėtinių rengimo santuokai programa, Lietuvos vyskupų konferencijos priimta ir patvirtinta 1996 m.

Programos tikslai: 1. Supažindinti sužadėtinius su psichologiniais, socialiniais, medicininiais šeimos aspektais. 2. Supažindinti su Bažnyčios mokymu apie santuoką, šeimą, lytiškumą, šeimos planavimą ir gyvybę. 3. Sudaryti sąlygas sužadėtiniams geriau pažinti vienas kitą prieš darant lemtingą sprendimą.

Pateiktoje programoje sužadėtiniams trumpai aprašomos penkios temos, kurios turėtų būti aptariamoms kursų metu:

- Šeima psichologiniu požiūriu. Šioje temoje nagrinėjami lyčių psichologijos klausimai, tarpasmeninių konfliktų priežastys ir būdai spręsti konfliktus. Atkreipiamas dėmesys į sužadėtinių patirties šeimoje svarbą ir įtaką.

- Šeima socialiniu požiūriu. Supažindinama su šeimos vystymosi etapais, šeimos narių vaidmenimis, santykių su biologine šeima ir gimine pokyčiais; atskleidžiama šeimos reikšmė valstybėje ir Bažnyčioje.

- Šeimos planavimo metodai, gyvybės problema. Supažindinama su šeimos planavimo metodais, atskleidžiant jų teigiamas ir neigiamas ypatybes, natūraliu šeimos planavimu, Katalikų Bažnyčios mokymu apie šeimos intymumo aspektus, šeimos planavimą ir požiūrį į gyvybę.

- Santuokos sakramentas. Šioje temoje analizuojama santuokos sakramento esmė.

- Kaip išsaugoti ir stiprinti šeimą? Užsiėmimas skirtas tam, kad sužadėtiniai išmoktų savo gyvenime naudotis Bažnyčios siūlomais santuokos stiprinimo resursais.

Programos metodinėje medžiagoje pateikiami reikalavimai savanoriams, dirbantiems šioje programoje. „Programą dėstantys specialistai arba parengti savanoriai turi pasižymėti: 1. Kompetencija. Jie turi gerai žinoti dėstomą dalyką; 2. Mokėjimu bendrauti, išklausti, neteisti; 3. Jų gyvenimo būdas neturi skirtis nuo skelbiamo mokymo; 4. Jie turi būti plataus akiračio ir pasižymėti inteligentiškumu; 5. Gerai žinoti Bažnyčios mokymą apie santuoką, katalikišką šeimą ir gyvybę bei turi stengtis pagal šį mokymą gyventi“⁷.

Priimta programa atitinka pagrindines Popiežiškosios šeimos tarybos rengimo Santuokos sakramentui nuorodas (1996):⁸

1. Supažindinti sužadėtinius su natūraliais reikalavimais, susijusiais su dviejų asmenybių tarpasmeniniu santykiu ir Dievo plano įgyvendinimu santuokoje bei šeimoje. Viso to tikslas – pažinti moralinę tiesą ir ugdyti asmeninę sąžinę.

2. Būtina pasirūpinti, kad sužadėtiniai gautų reikiamą informaciją su šeima bei su santuoka susijusias esmingiausias psichologines, pedagogines, teises ir medicininės žinias.

3. Jauniems žmonėms reikia padėti įsisąmoninti galimus kiekvieno iš jų psichologinius ar emocinius trūkumus, galinčius kliudyti visiškam save dovanoti sutuoktiniui.

Lietuvos Vyskupų Konferencijos nurodymu pradėjus rengti sužadėtinius visoje Lietuvoje, išryškėjo programos privalumai ir trūkumai. Iš kilo poreikis parengti metodines rekomendacijas programos įgyvendintojams, dalijamąją medžiagą sužadėtiniams.

Specialistams (gydytojams, akušerėms, pedagogams) skirtos švietimo ugdymo programos

1991–1994 m. programą profesionalams padėjo įgyvendinti užsienio šalių specialistai. 1991 m. gydytojams, akušerėms organizuoti natūralaus šeimos planavimo kursai, kurios vedė Birminghamo (Didžiosios Britanijos) universiteto profesorė Anna Flyn su komanda. 1991–1992 m. Natūralaus šeimos planavimo simptoterminiu metodu medikų ir šeimų grupę apmokė CCL (*Couple to Couple League*, JAV) atstovas W. Korey. Vėliau mokymus vedė Šeimos centro savanoriai – gydytojai.

1994 ir 1996 m. dr. Hana Klaus apmokė pedagogus, katechetus, gydytojus, socialinius darbuotojus *TEEN STAR* programos, pagal kurią sukurti lietuviški programos variantai buvo dėstomi daugelyje miestų ir rajonų pedagogų švietimo centrų, gavus katechetų ir šeimos centrų kvietimus.

Kauno arkivyskupijos Šeimos centre pradėjus dirbti profesionaliems socialiniams darbuotojams pradėtas tęstinių užsiėmimų ciklas vidurinėse mokyklose dirbantiems socialiniams pedagogams. Šių užsiėmimų tikslas – profesinės kompetencijos ugdymas per pasidalijimą ir grupines supervizijas.

Šeimos centro savanorių ir darbuotojų švietimo ugdymo programos

Nuo pirmųjų Šeimos centro įsikūrimo dienų buvo pradėta rūpintis šeimos centrų darbuotojų, savanorių kompetencijos ugdymu. Kompetencija – tai gebėjimas veikti pagal savo asmenybės savybes, gabumus, žinias, įgūdžius ir vertybes⁹. Šeimos centro savanorių ir darbuotojų ugdymo programos orientuotos į asmeninės, socialinės ir profesinės kompetencijos ugdymą.

Asmeninė kompetencija susijusi su savirefleksijos įgūdžiais. Savirefleksija padeda teisingai įvertinti asmenybės stipriąsias ir silpnąsias puses, apsvarstyti gyvenimo prasmę ir tikslą, skatina veikti savikūros kryptimi. Asmeninės kompetencijos ugdymo programos siejamos su krikščioniškojo identiteto ugdymu, krikščioniškų vertybių internalizavimo procesu. Rekolekcijų forma, diskusijos, krikščioniškos literatūros aptarimai bei pasidalijimas patirtimi ir išgyvenimais – Šeimos centre dažniausiai taikomi asmeninės kompetencijos ugdymo metodai.

Socialinė kompetencija – tai individo gebėjimas sąveikauti su aplinka. Pasak V. Satir, socialinė kompetencija – tai individo santykis su kitais tam tikrame kontekste. Socialiai kompetentingas žmogus sugeba savarankiškai priimti jį patį saistančius sprendimus, stengiasi suprasti savo jausmus, įvertina savo elgesio motyvus. Jis gali suprasti kitų žmonių požiūrius, norus, atsižvelgti į kitų žmonių teises, sugeba analizuoti socialines struktūras ir panaudoti šias žinias elgesiui koreguoti. Socialiai kompetentingas žmogus pasižymi kongruentiniu elgesiu – kai išorinis elgesys atitinka jo vidinę būklę. Socialiai kompetentingam asmeniui būdingas išlavėjęs savigarbos jausmas.¹⁰ Socialinė kompetencija glaudžiai siejasi su asmenine kompetencija, tačiau tai nėra neatskiriama socialinės kompetencijos dalis. Kartais asmenine kompetencija pasižymintys asmenys yra neišlavinę socialinės kompetencijos. Kad asmuo galėtų išskleisti savo socialinę kompetenciją, reikia sąlygų, padedančių atsiskleisti, įveikti nerimą, baimę, netikrumą komunikuojant socialinėje aplinkoje. Galėjimas veikti šeimos centruose, įsitraukiant į vieną ar kitą programą, geranoriška aplinka ir palaikymas sudarė palankias sąlygas ugdyti socialinę kompetenciją.

Asmeninės, socialinės ir profesinės kompetencijos ugdymui didelę reikšmę turėjo ryšiai su V. Satir tarptautine organizacija AVANTA, kurios padalinys – tarptautinių ryšių institutas vasarą vedė daug seminarų bendravimo, šeimos konsultavimo, atleidimo ir susitaikymo temomis. Seminarai buvo ypač naudingi ne tik Šeimos centro bendradarbiams ir savanoriams, bet taip pat ir kitiems suinteresuotiems asmenims. V. Satir metodas pasižymi aiškumu ir paprastumu, padeda atskleisti giliausius asmenybės klodus ir suprasti ne tik asmeninius bei tarpasmeninius santykius ir juos keisti, bet taip pat aiškiai suvokti kaitos procesą lydinčio chaoso jausmus ir jų dinamiką.

Profesine prasme ypač vertingi: tėvystės įgūdžių mokymo seminaras, Ruth Arendt psichologijos atkūrimo programa, paveiki vaikams, turintiems prisirišimo sutrikimo sindromą, darbas su HIV infekuotais ir alkoholizmu sergančiais.

Be šių tikslinių seminarų organizuojamos vasaros stovyklos savanoriams, bendradarbiams

ir jų šeimos nariams. Stovyklų metu sustiprėjo bendrumo, susietumo jausmas, savanorių šeimos nariai pamažu pradėjo bendradarbiauti ir įsitraukti į šeimos centrų veiklą. Stovyklose vaikai ir tėvai turėdavo galimybę geriau vieni kitus pažinti, sustiprėdavo šeimos ryšiai.

Socialinės programos

Krizinio nėštumo programa

Šios programos tikslas – aborto prevencija, suteikiant kompleksinę psichosocialinę ir materialinę pagalbą moterims, išgyvenančioms nėštumą kaip krizę. Atliekama preliminari nėštumo diagnostika, (nemokami nėštumo testai), suteikiama konsultacija, padedanti rasti optimalų sprendimą, jei reikia, suteikiama materialinė pagalba. Moterys parengiamos gimdymui, mokomos motinystės įgūdžių, skatinančių saugų kūdikio prisirišimą. Jei moteris vieniša, parengti savanoriai lanko ją po gimdymo, padeda spręsti kylančias problemas. Individualiai konsultuojamos moterys, išgyvenančios gedėjimą dėl kūdikio netekties. Joms organizuojami ir grupiniai užsiėmimai.

Šeimos išsaugojimo programa

Programa veikia Kauno arkivyskupijos šeimos centre ir skirta pažeistoms, daug problemų turinčioms šeimoms, dažniausiai patekusioms į vaikų teisių apsaugos tarnybos akiratį dėl vaikų nepriežiūros. Socialiniai darbuotojai dirba su vaikais ir tėvais. Programos tikslas – atkurti šeimos funkcionavimą, kad vaikai galėtų augti biologinėje šeimoje. Jei tėvai taip pažeisti, kad nesugeba pasirūpinti vaikais, vaikai gali būti paimti iš biologinės šeimos ir perkelti į saugesnę aplinką. Dažniausiai šeimas į šią programą nukreipia vaikų teisių apsaugos tarnybos. Šioje programoje dirbama pagal krizių intervencijos, problemų sprendimo modelius. Tėvų grupės mokomos tėvystės įgūdžių, o vaikai grupėje mokosi socialinių įgūdžių. Jei vaikai yra iš alkoholizmu sergančių šeimų, su jais dirbama pagal šeimos centre modifikuotą, iš Švedijos atsivežtą *Linus* programą.

Individualaus konsultavimo programa

Šeimos centre konsultuoja psichologai, šeimos planavimo specialistai, socialiniai darbuotojai ir priklausomybių ligų konsultantai. Konsultacijos teikiamos visiems šeimos nariams. Jos yra nemokamos, todėl nepasiturintys klientai gali gauti kompetentingą pagalbą.

Karitatyvinės programos šeimoms

Šios krypties programos yra dvi: sutuoktinių susitikimų programa ir šeimos grupių programa „Stebėk, vertink, veik“.

Pirmoji programa orientuota į sutuoktinių tarpusavio ryšio stiprinimą, antroji – daugiau į veikimą parapijoje, bendruomeninių ryšių stiprinimą.

Sutuoktinių susitikimai

Ši programa atsirado šeimos centrų sistemoje kaip atsakas į išreiškiamą poreikį stiprinti ir ugdyti šeimas. Šiam tikslui skirtos metodiškai parengtos sistemingos programos nebuvo. Šios programos priešistore galima būtų laikyti nuo 1990 m. vieną kartą per mėnesį buvusiam „Santakos“ kino teatre Kaune vykusias paskaitas – seminarus šeimoms. Šiuos užsiėmimus

dažniausiai vedavo kunigas ir Šeimos centro bendradarbiai. Diskusijos vykdavo įvairiais klausimais – nuo šeimos konfliktų sprendimo iki šeimos planavimo. Programa būdavo labai lanksti, dažnai susitikimų temas pasiūlydavo dalyviai. Šių užsiėmimų metu pradėjo ryškėti bendras bruožas, būdingas daugeliui dalyvių – silpni sutuoktinių ryšiai, nekokybiškas bendravimas ir tikėjimo vertybių neintegralumas. Šeimos centrui iškilo uždavinys rasti programą, galinčią atliepti šiuos poreikius. Programa turėjo integruotų krikščioniškų vertybių pagrindus stiprinti sutuoktinių tarpusavio ryšius ir gerinti sutuoktinių bendravimą. *Caritas* tarptautinių ryšių dėka buvo užmegzti ryšiai su Anna ir Ronnu Trudeliais, kurie 1991 m. atvyko į Kauną ir vedė savaitgalio programą šeimoms. Anna ir Ronnas Trudeliai atstovavo *JAV Marriage encounter* (sutuoktinių susitikimai) programai, kuria remiantis jėzuitas tėvas Gabrielis Calvo 1952 m. sukūrė savo metodiką. Šioje metodikoje didžiausias dėmesys kreipiamas į sutuoktinių tarpusavio santykių ir bendravimo gerinimą. Programa vyksta savaitgaliais, todėl dar vadinama sutuoktinių savaitgalių programa. Programa išplitusi visame pasaulyje. Lenkijoje ši programa gyvuoja nuo septintojo dešimtmečio pradžios. Šios programos pagrindinis iniciatorius ir rėmėjas Lenkijoje buvo Karolis Wojtyła, tuometinis Krokuvos arkivyskupas. Lenkijoje jau yra keletas šios programos variantų: pamatinis savaitgalis, pagilinantys savaitgalis, savaitgalis, išgyvenantiems skyrybų krizę, ir atskiras savaitgalis poroms, gyvenančioms civilinėje santuokoje.

Lietuvoje nuo 1992 m. vyksta vadinamieji pamatiniai ir pagilinantys sutuoktinių susitikimų savaitgaliai. Šiai programai Lietuvoje įsitvirtinti padėjo iš Lenkijos atvykę Vilniuje dirbantys vienuoliai dominikonai.

Pamatinio susitikimo metu aptariamos temos: aš ir mano jausmai; mes kaip pora; bendravimas, įsiklausymas, girdėjimas, pasitikėjimas – dialogo raktas; meilė, lytiškumas; mūsų jausmų nesupratimas arba bendravimo trukdžiai; santuoka Dievo plane ir Dievas mūsų santuokoje. Susitikimas baigiamas dviem labai svarbiais elementais: sutuoktinių laišku vienas kitam apie bendrą jų kaip poros gyvenimą ir bendru pokalbiu apie kiekvienos poros meilės istoriją.

Pagilinantys susitikimai vyksta trumpiau. Parastai šių susitikimų metu giliau analizuojama kokia nors šeimoms aktuali tema.

Susitikimus veda pasirengusios sutuoktinių poros ir kunigas. Pasidalijimas – tai esminis šios programos žodis. Pasidalydami savo jausmais, išgyvenimais, lūkesčiais sutuoktiniai mokosi geriau suprasti ir priimti vienas kitą, atviriau bendrauti. Girdėdami vedančiųjų porų ir kunigo atvirus liudijimus apie jų gyvenimo patirtis, dalyviai supranta, kad kiekvienoje santuokoje galimi konfliktai ir nesėkmės yra gyvenimą lydinti norma, kurią reflektuojant galima išmokyti keisti ir tobulinti santuokinį gyvenimą. Šeimų susitikimai tarnauja šeimos stiprinimui. „Dalydamiesi savo kelione, žmona ir vyras kartu eina gyvenimo keliu, kiekvienas remdamas vienas kitą, kad ir kur jų kelias vestų“¹¹. Taip stiprindami vienas kitą skleidžia bendrumo, vieningumo ir stiprybės dvasią bendruomenei ir visuomenei ir aiškiai propaguoja teisingą šeimos politiką, kuri turi būti: „visų socialinės politikos formų pamatas ir varomoji jėga“¹².

Programa „Stebėk, vertink, veik“

Nuo 2000 m. Lietuvos šeimos centro iniciatyva pradėta įgyvendinti programa „Stebėk, vertink, veik“. Ši programa susijusi su pasauline krikščioniškų šeimų konfederacija, savo veiklą pradėjusi 1948 m. Jungtinėse Amerikos Valstijose. Judėjimo pagrindas – šeimų grupių veikla, kai keletas šeimų renkasi kartu melstis, mąstyti, giliau pažinti tikėjimą ir daryti gailestingumo

darbus. 1949 m. šeimų grupės pradėjo veikti taikydamos bendrą metodą, išplėtotą kardinolo J. Cardinji „stebėk, vertink, veik“. Grupių nariai stebi aplink vykstančius gyvenimo reiškinius, vertina juos Bažnyčios mokymo šviesoje ir nutaria, ką kiekviena šeima galėtų veikti, kad vyktų pozityvūs pokyčiai šeimoje ir bendruomenėje. Metodika nukreipta į mikro ir mezo lygmenis, nes patys esmingiausi pokyčiai, kaip teigia metodikos kūrėjas, vyksta kiekvieno žmogaus sie-loje. Judėjimui vadovauja sutuoktinių poros – vadinamosios prezidentinės poros, renkamos generalinėje asamblėjoje. Judėjimas paplitęs Afrikoje, Azijoje, Europoje, Šiaurės ir Pietų Ame-rikoje. Tarptautinės krikščioniškų šeimų konfederacijos tikslas – parapijos šeimų, per jas ir parapijos bendruomenių, stiprinimas ir ugdymas. Šeimos, susibūrusios į grupes, skatinamos ne tik dvasiškai augti per gilesnį tikėjimo pažinimą, bet ir aktyviai veikti savo aplinkoje, liu-dyti tikėjamą darbais. Pagal šią metodiką Lietuvoje jau veikia šeimų grupės Kaune, Vilniuje, Kaišiadoryse, Šiauliuose.

Analizuojant šeimos centrų programas pastebėta, kad visos jos orientuotos į pirminę ir antrinę prevenciją. Prevencijos terminas į socialinius mokslus atėjo iš medicinos.¹³ Pirminė prevencija – tai plačiai visuomenei skirtos programos, skirtos rizikos faktoriams, susiju-siems su tam tikromis problemomis, sumažinti. Šios priemonės padeda neįsitraukti į rizi-kingą elgesį. Antrinė prevencija – tai siauresnei, tikslinei grupei skirtos priemonės ir progra-mos, padedančios sumažinti ar išvengti tam tikro elgesio pasekmių arba pakeisti rizikingą elgesį mažiau rizikingu. Pirminei prevencijai galima priskirti edukacines ir karitatyvinės krypties programas, antrinei prevencijai – socialines programas. Šeimos centrų programos apibendrintai pateikiamos lentelėje.

2 lentelė. Šeimos centrų programų apžvalga

Programos kryptis	Programos pavadinimas	Tikslo grupė	Programos pobūdis pagal siekiamą re-zultatą
Švietimo bei ugdymo bendroji	Pasisakymai, straipsniai, radijo, TV laidos apie šeimos problemas, gyvybės slėpinį, šeimos planavimą ir t. t.	Visuomenė	Pirminė prevencija
Švietimo bei ugdymo specialioji	„Paauglio žvaigždė“, pažink save, sužadė-tinių rengimas santuokai	Paaugliai, jaunuoliai	Pirminė prevencija
Švietimo bei ugdymo specialioji	Natūralaus šeimos planavimo, šeimos konsultavimo (V. Satir), pasitikėjimo at-kūrimo, konsultavimo	Šeimos centrų sava-noriai ir darbuotojai: gydytojai, akušerės, socialiniai darbuotojai, psichologai	Profesinės kompe-tencijos ugdymo
Švietimo bei ugdymo specialioji	Rekolekcijos, seminarai, vasaros sto-vyklos	Visi šeimos centrų savanoriai	Asmeninės, sociali-nės, profesinės kom-petencijos ugdymas
Socialinės krypties	Krizinio nėštumo, šeimos išsaugojimo, konsultavimo	Nėščios moterys, iš-gyvenančios nėštumą kaip krizę, kūdikio netektį išgyvenantys tėvai	Antrinė prevencija
Karitatyvinės krypties	Sutuoktinių susitikimai Šeimos grupės „Stebėk, vertink, veik“	Sutuoktiniai Šeimos	Antrinė prevencija

Šeimos centruose vykdomų programų apžvalga

Palyginus Lietuvos šeimos centro programas su užsienio šalių programomis, išryškėjo kelias Lietuvai būdingų bruožų:

1. Sistemiskumas ir nuoseklumas, pasireiškiantis tikslingai ir kryptingai plėtojamomis programomis pagal poreikius. Šiuo aspektu Lietuva užima pirmaujančią poziciją katalikiškuose Europos kraštuose, išskyrus Lenkiją.

2. Visų šeimos centrų programų iniciatyva kilo „iš apačios“, tai yra pasauliečių iniciatyva. Analizuojant užsienio šalių programas šeimoms, pateikiama tokia programų kilmė: pasauliečiai išsako poreikius, dvasininkai ieško būdų, kuria programas, kurios patenkintų poreikius. Taip gimė Sutuoaktinių susitikimų programa JAV, šeimos grupių judėjimas (kard. Cardini). Net judėjimas „Už gyvybę“, pasižymintis ekumeniniu charakteriu ir plačia, aktyvia pasauliečių veikla JAV, buvo inicijuotas kunigo, nekalbant apie didžiausią katalikišką gyvybei ginti organizaciją (*Human life international*), kurios įkūrėjas ir ilgametis vadovas buvo benediktinas kunigas P. Marx.

3. Veiklos vizija. Dar *Caritas* sudėtyje šeimos sekcija turėjo pagalbos šeimai viziją. Ji pirmą kartą išsakyta *Caritas* išvažiuojamojo posėdžio Kaišiadorių vyskupijoje metu 1990 m. Pateikiame pagrindinius šios vizijos elementus:

a. Nuoseklumas ir tęstinumas. Programos turi būti plėtojamoms nuosekliai, atsižvelgiant, viena vertus, į šeimų poreikius, kita vertus, į turimus resursus (žmogiškąjį, finansinį ir socialinį kapitalą).

b. Bendruomeniškumas. Skatinti bendruomeninę pagalbą šeimoms, ypač moterims, patekusioms į ūmią krizę dėl nėštumo.

c. Vyraujantis prevencinis programų pobūdis. Plačiausiai išplėtoti prevencines programas, kurias sudaro visuomenės švietimas, jaunimo lytinio auklėjimo sistemos diegimas, sužadėtinių rengimas santuokai ir adekvati pagalba šeimai pagal poreikius – konsultavimas, materialinė pagalba, palaikymas, dvasinis ugdymas. Šios programos galėtų padėti sumažinti abortų, skyrybų, pagerinti šeimos bendravimą, padidinti tėvų kompetencijas.

d. Profesionalumas. Pažeistoms, dėl alkoholizmo, smurto ir kitų sudėtingų problemų patekusioms į gilią krizę šeimoms pagalbą organizuoti pasitelkiant pakankamai pasirengusių profesionalų.

4. Užsienio programos buvo pasirinktos tikslingai, atsižvelgiant į šeimos centro viziją ir misiją, pritaikytos prie Lietuvos situacijos ir sąlygų.

Šeimos centruose vykdomų programų analizė: sociologinė – filosofinė perspektyva

„Politiniai pokyčiai gali būti analizuojami dviem kryptimis. Pirma, veiksmus galima aiškinti, kaip pokyčius bendroje socialinėje struktūroje, t. y. judant iš „iš viršaus į apačią“. Antra, individų veiksmus galima laikyti pamatine istorijos medžiaga, o struktūras traktuoti, kaip ankstesnių veiksmų padarinius. Tai būtų judėjimas „iš apačios į viršų“¹⁴.

Šeimos centrų ir juose vykdomų programų atsiradimą galima traktuoti, kaip dinamišką socialinį veiksmą, nulemtą vidinių ir išorinių pokyčių. Pokyčiai politinėje plotmėje nulėmė individų ir bendruomenių pokyčius ir atvirkščiai – išoriniai pokyčiai nebūtų įmanomi be vidinių individų ir bendruomenių pokyčių. Vidiniai pokyčiai (kalbama apie individų,

bendruomenių, priklausančių Katalikų Bažnyčiai, vidinius pokyčius) vyko horizontalių socialinių ryšių dėka. Šiuo atveju galime kalbėti apie socialinio kapitalo paradigmą. Stephen Samuel Smith ir Jesica Kulynich teigia, kad socialinio kapitalo terminą pirmoji pradėjo vartoti Lyda Judson Hanifan apie 1916 m. Jos nuomone, socialinis kapitalas – tai draugiški, abipuse simpatija grindžiami ryšiai bendruomenėje tarp atskirų individų, šeimų ir grupių. Daug vėliau, maždaug po 45 metų, Jane Jacob pakartotinai pavartoja šį terminą, kalbėdama apie kaimynų tinklinius ryšius¹⁵.

Socialinio kapitalo terminas plačiai pradėtas vartoti Bourdieu, Coleman, Lin apie 1980 metus¹⁶. „Socialinis kapitalas yra visi faktiniai ar virtualūs išteklių, kurie atitenka individui arba grupei, priklausantiems daugiau ar mažiau institucionalizuotų tarpusavio pažinimo ir pripažinimo santykių tinklui“¹⁷, – teigia Bourdieu. Ryšiai sudaro socialinio kapitalo pagrindą. Informaciniai, įtakos, socialinio pripažinimo ir palaikymo ryšiai leidžia pasiekti tikslus, kurių kitaip nebūtų galima pasiekti. Smith ir Kulynich atkreipia dėmesį į tai, kad socialinis kapitalas yra galios išraiška. Pasak Coleman, socialinis kapitalas padeda pasiekti kolektyvinius tikslus ir išreiškia horizontalią galios kryptį (*power to*), kai tuo tarpu Bourdieu socialinio kapitalo samprata susijusi su individo statuso, klasės, pozicijos santykiais ir išreiškia vertikalios galios (*power over*).

Šiuo atveju nekalbama apie formalių jėgos, valdžios struktūrų bei rinkos ekonomikos galią, bet apie neformalių ryšių mikro, mezo ir makro lygmenyse galią, kurios pagrindas – vertybės ir pasitikėjimas. Pasak Putnam,¹⁸ socialinio kapitalo formos yra pilietinio angažuotumo tinklai, pasitikėjimas, socialinės normos. Socialinis kapitalas yra „viešojo gėrybė“, didėjanti ja naudojantis, jos esminis bruožas – pasitikėjimas. Fukuyama sieja pasitikėjimą su garbingu, bendradarbiaujamu elgesiu, vadovaujantis bendruomenėje priimtomis normomis ir vertybėmis. Pasitikėjimas apibrėžiamas dvejopai – moraline individo savybe, nepriklausoma nuo išorės (anglų kalba išreiškiamą žodžiu *trust*), ir siejama su išore, racionaliais lūkesčiais, išreikštais sutartimi ar kitais teisiniais dokumentais (anglų kalba išreiškiamą žodžiu *confidence*). Tonkiss ir Passey¹⁹ teigia, kad pasitikėjimo ryšiams būdingas savanoriškumo principas, pasidalijimas vertybėmis ir kontrastų bei priešiško nebuvimas.

Lin²⁰ išskiria asmeninius ir visuomeninius socialinio kapitalo resursus, o Flap²¹ pateikia tris socialinio kapitalo elementus, kuriuos tyrėjai turėtų priimti domėn, analizuodami socialinę kapitalą: ryšių tarp asmenų skaičius stiprumas ir resursų, naudojant ryšius, prieinamumas. John Field knygoje „Socialinis kapitalas“ pateikia M. Woolcock socialinio kapitalo apibūdinimą pagal ryšių pobūdį: 1. susaistantis socialinis kapitalas (*bonding social capital*) – tai stiprūs ryšiai tarp žmonių, esančių panašiose situacijose, rtimų giminių, draugų, kaimynų ryšiai. 2. Tiltinis socialinis kapitalas (*bridging social capital*) – tolesni ryšiai tarp draugų, bendradarbių. 3. Susiejantis socialinis kapitalas (*linking social capital*) – ryšiai už bendruomenės ribų su visais nepažįstamais, nepanašiais žmonėmis. Šių ryšių dėka atrandama plati resursų skalė.²²

Socialinio kapitalo teorija reikšminga tuo, kad:

1. paaiškina, kaip žmogiškieji resursai tampa vertybe per tarpasmeninius, grupės ar bendruomenių ryšius ir kaip resursai pasiskirsto visuomenėje;
2. paaiškina individo galimybę per tarpusavio sąveiką ir socialinių ryšių tinklus naudoti resursais;
3. paaiškina, kaip resursų prieinamumas skatina veikti.²³

Aprašomi trys socialinio kapitalo modeliai: makrostruktūrinis modelis, įgalinantis suvokti, kaip struktūra (hierarchinė ar piramidinė) sąlygoja socialinio kapitalo prieinamumą. Mezostruktūrinis modelis, aiškinantis socialinių tinklų visuomenėje tvirtumą ir gausumą ir mikrostruktūrinis modelis, apibrėžiantis ir paaiškinantis, kaip atskiras individas gali sukurti ir tikslingai (instrumentiškai ar ekspresyviai) naudoti socialinį kapitalą.

Barbieri P.²⁴ nuomone, socialinis kapitalas individams reikšmingas, kaip suteikiantis informaciją apie galimus pasinaudoti resursus, individas gali gauti palaikymą ir paramą, sužinoti vertybių, normų ir elgesio standartus, gauti identifikacijos galimybę su tam tikromis grupėmis, bendruomenėmis, jis gali pasijusti reikšmingas ir įvertintas.

Socialinis kapitalas vaidina svarbų vaidmenį sunkumų įveikimo strategijoje. Sunkumus galima įveikti naudojantis trimis strategijomis: inovacija, identiteto ugdymu ir tinklinių ryšių plėtojimu.²⁵ Socialinis kapitalas glaudžiai siejasi su mobilumu, ne tik vietos, bet ir įtakos, galios, informacijos plėtros prasme.

Katalikų Bažnyčios pagrindinė veikla būtų neįmanoma be tankaus pasauliečių, vienuolių ir kunigų tinklo. Analizuojant pagrindinės Katalikų Bažnyčios veiklos dokumentus – LKB kroniką, vyrauja surišančio ir tiltinio socialinio kapitalo formos. Tai, kad LKB sėkmingai patekdavo į užsienį, leidžia daryti prielaidą apie susiejančio socialinio kapitalo egzistavimą. Bendros vertybės ir su tuo susijęs tarpusavio pasitikėjimas – pagrindinės socialinio kapitalo egzistavimo sąlygos. Atkūrus nepriklausomybę, pagrindinio socialinio kapitalo dėka formavosi pasauliečių judėjimai, kūrėsi organizacijos.

Analizuojant individo veiklos sąlygotus pokyčius susiduriame su veiklos prasmės klausimu. Pasak Martin Hollis, „Žmonių veiksmai turi reikšmę, arba prasmę. Jie įkūnija intencijas, išreiškia emocijas, realizuoja tikslus, yra veikiami vertybių“²⁶. Hollis pateikia keturis Maxo Weberio grynuosius veiksmo tipus:²⁷

1. Instrumentiškai racionalus veiksmas, kai veikėjas renkasi veiksmą tikslui pasiekti.
2. Vertybiškai racionalus veiksmas, kai veiksmas atliekamas iš pareigos ar vadovaujantis koku nors moralės principu.
3. Tradicinis veiksmas – būdingas tradicinėms visuomenėms.
4. „Afektyvūs“ veiksmai, kuriuos sukelia nereflektuoti norai.

Karolio Wojtylos nuomone, veiksmas turi personalistinę prasmę: asmuo, veikdamas kartu su kitais, realizuoja save, savo personalistinę vertę. Asmens personalistinė vertė ribojama, pasak K. Wojtylos, kraštutiniu individualizmu ir totalitarizmu. „Individualizmas tai daro izoliuodams asmenį, jį suprasdamas tik kaip individą ir susitelkusį ties savimi, ties savo paties gėriu, kuris taip pat suprantamas izoliuotai nuo kitų gėrio ir bendrojo gėrio. <...> Totalitarizmas arba individualizmas <...> siekia apsisaugoti nuo individo, kuris laikomas pagrindiniu bendrojo gėrio priešu“²⁸.

Socialistinės sistemos žlugimas sudarė prielaidas sąmoningai ir laisva valia pasirinktai individo veiklai bendrojo gėrio linkme. Šeimos centro veiklą galima vertinti kaip racionalų, vertybiškai orientuotą ir moralinio imperatyvo skatinamą asmenų veiklą. Noras padėti šeimoms išlikti ir augti pagal Katalikų Bažnyčios mokymą tapo Šeimos centro veiklos pagrindiniu.

Šeimos centrų programų raidą galima analizuoti veiklos mokslo perspektyvoje. P. Jucevičienė²⁹, remdamasi Putnam, Argyris Mc. Lain Smith darbais, aprašo tris veiklos mokslo koncepcijas: žinojimo veikime (*knowing-in-action*), refleksijos veikime (*reflection-in-action*)

ir žinių veikime (*knowledge-in-action*). Edukacinėse Šeimos centro programose, skirtose savanoriams ir bendradarbiams, ryški šių trijų veiklos mokslo koncepcijų raiška: nuo žinojimo per refleksiją iki žinių veikime. Žinojimas veikime apima kognityvinį lygmenį ir negarantuoja žinojimo taikymo kasdieniame gyvenime. Refleksijos pagalba žinojimas tampa žiniomis, kurios taikomos praktikoje.³⁰ Tik reflektuotu žinojimu paremta praktika yra tikrai veiksminga, o refleksija paremtos programos turi poveikį asmenims. Šios koncepcijos tiesiogiai siejasi su veikimo teorijomis. „Veiklos moksle yra skiriamos dvi veikimo teorijos: idėjinė ir naudojamoji“³¹.

Krikščioniškasis individualizmas ir krikščioniškasis holizmas yra idėjinė šeimos centro veiklos teorija. Metodologinis individualizmas paprastai supriešinamas su kolektyvizmu arba holizmu³². Būtybių sociumas – visuomenė – negali būti suprasta ir paaiškinta kitaip, kaip tik ją sudarančių individų elgesio supratimu ir paaiškinimu. Šia prasme žmogus kaip individas nėra visuomenės produktas. Priešingai, visuomenė yra žmogiškųjų individų veiklos ir sąveikos produktas³³. Autoritarinėse sistemose laikomasi nuostatos, kad žmogus yra visuomenės produktas, todėl turi besąlygiškai paklusti tos visuomenės reikalavimams. Moderniame ir postmoderniame pasaulyje ryškiausi sekuliarizacijos procesai skatina antropocentrizmą – požiūrį, kad žmogus yra visatos centras. Vis labiau įsigali savęs kultas ir vadinamoji terapinė kultūra, kurioje psichologija pradeda pretenduoti užimti religijos vietą. „Nuolaidžiavimas ir pataikavimas savo silpnybėms ar norams buvo pakelti į politinių teisių plotmę“³⁴. „Postmodernumas – tai obertonu skambanti madinga visko samplaika su viskuo, visiškai sunaikinanti bet kokią vertybių hierarchijos pojūtį“, – pastebi V. Kavolis³⁵. Krikščioniškasis individualizmas užima aukso vidurio poziciją tarp kolektyvizmo ir postmodernistinio individualizmo, apibrėždamas individo, tiksliau asmens, santykį su visuomene. Krikščioniškasis individualizmas ir krikščioniškasis holizmas yra to paties reiškinio dvi pusės, ne neigiančios ir prieštaraujančios, bet papildančios viena kitą. Šiuos du terminus galėtų pakeisti terminas „personalizmas“. Šis terminas plačiai vartojamas popiežiaus Jono Pauliaus II enciklikose. Krikščioniškasis individualizmas remiasi individo santykiu su Dievu. Būtent individo santykis su Dievu lemia ir individų tarpusavio santykius kaip santykius tarp brolių seserų, nes visi krikščionys yra vieno Dievo vaikai ir mistinio Kristaus kūno nariai. Krikščioniškasis individualizmas pabrėžia kiekvieno žmogaus, kaip asmens, mąstančio ir sugebančio apsispręsti subjekto,³⁶ vertę ir orumą. Žodis „asmuo“ išreiškia gilesnę ir platesnę prasmę nei žodis „individas“. Anot K. Wojtylos, „Žodis „asmuo“ buvo sumanytas norint pažymėti, kad neįmanoma žmogaus visiškai sutapatinti su tuo, kas glūdi sąvokoje „rūšies vienetas“, kad jis reiškia kažką daugiau, kažkokią ypatingą būties pilnatvę ir tobulumą, kuriam išryškinti būtina reikia pavartoti žodį „asmuo“³⁷. Asmuo – tai subjektas, turintis vardą ir išreiškiantis artimą aš–tu santykį. Tik asmuo gali išreikšti meilės santykį ir sukurti bendrystę. „Asmuo realizuoja save, naudodamasis laisve tiesoje. <...> Laisvė yra savęs dovanojimas“³⁸. Laisvė neatsiejama nuo tiesos. Tik tiesos žinojimas suteikia žmogui laisvę pasirinkti. Tačiau kas yra tiesa? Ar kiekvienas individas turi ir išreiškia savo tiesą, ar yra universalus tiesos matmuo, pagal kurį galima matuoti individo tiesą? Tiesa gali būti atrandama protu. Krikščionybėje šis matmuo yra individo vertikalusis matmuo – jo santykis su Dievu.

Remiantis asmenų bendryste kuriamos bendruomenės. Esminis skirtumas tarp totalitarinės visuomenės santykio su individu ir individualistinio postmodernaus požiūrio yra tai, kad asmenys kuria bendruomenes ar išitraukia į visuomenę skatinami realizuoti asmenų

solidarumo jausmą. „Individualizmas suponuoja naudojimąsi laisve, subjektui darant tai, ką jis nori, pačiam nustatant tiesą to, kas jam patinka ar yra patogu. <...> Individualizmas visada lieka egocentriškas ir egoistiškas“³⁹. Krikščioniškas bendruomeniškumas, krikščioniškoji bendrystė remiasi asmens vertės ir orumo pripažinimu, solidarumo, altruizmo ir subsidiarumo principais.

„Kas tik nukreipta prieš patį gyvenimą, kaip kiekviena žmogžudystė, genocidas, abortas, eutanazija ir apgalvota savižudybė; kas tik pažeidžia asmens neliečiamybę, kaip žalojimas, kūno ar dvasios kankinimas, bandymai pavergti pačią sielą; kas tik prieštarauja žmogaus orumui, kaip nežmoniškos gyvenimo sąlygos, savavališkas kalinimas, trėmimas, vergija, prostitucija, prekiavimas moterimis ir jaunuoliais, taip pat žeminančios darbo sąlygos, kuomet su darbininkais elgiamasi tiesiog kaip su pelnymosi įrankiais, o ne kaip su laisvais ir atsakingais asmenimis, – visi šie ir panašūs dalykai yra gėdingi, jie nuodija žmogiškąją civilizaciją, labiau pažemina tai darančiuosius, negu skriaudžiamuosius ir skaudžiausiai pažeidžia Kūrėjo garbę“, – rašoma Vatikano II Susirinkimo pastoracinėje konstitucijoje „Gaudium et spes“.

Vertinant šeimos centrų programų raidą ir turinį, pastebima nuosekli personalistinė kryptis, nuo programų, pabrėžiančių asmens vertę ir orumą, einama prie asmenų bendrystės stiprinimo šeimoje, bendruomenėse ir atsakingo, solidaraus asmenų įsipareigojimo visuomenei.

Metodikos prasme šeimos centro programose įgyvendinama nauja mokymosi kryptis – patyrimu grindžiamas mokymas. Ši metodika remiasi ne tik žinių pateikimu, bet ir skatina integruoti žinias praktiniame gyvenime. Skirtingai nuo vyravusio pasyvaus mokymo metodo, kai mokantysis pateikia žinias, o besimokantis jas priima (arba atmeta) kognityviniu lygmeniu, patirtimi grindžiamame mokyme visi mokymosi proceso dalyviai yra aktyvūs, dalijasi ne tik žiniomis, bet ir patirtimi. Patirtimi grindžiamas mokymas yra žiniomis, dalijimusi ir refleksija paremtas aktyvus procesas, ugdantis mąstantį, kūrybingą profesionalą. Posovietiniam žmogui patyriminis mokymo metodas buvo nemenkas iššūkis. Refleksija ir pasidalijimas patirtimi susijęs su pasitikėjimu. Baimė reflektuoti, baimė eksperimentuoti, išsakyti savo nuomonę, baimė klysti, parengtų receptų ieškojimas – pagrindinės kliūtys patyriminio mokymo kelyje. Kadangi šis mokymo metodas buvo labai neįprastas, iš pradžių jis buvo priimamas kaip sukeliantis stresą. Į stresą dažnai reaguojama kaltinimu arba racionalizavimu: „tai netinka Lietuvai“, „Neaišku, ką čia veikiame, mums reikia žinių, o ne pasikalbėjimų“, „svarbu žinios, o mes čia nuolat apie jausmus“. Šie pasisakymai būdingi 1989–1995 m. laikotarpiui. Vėlesniu laikotarpiu šis mokymo metodas įsitvirtino visose šeimos centrų programose.

Refleksija užtikrina ir organizacijos darbo sėkmę, teikiamų paslaugų atliepą kliento poreikiams⁴⁰, kad taikomos teorijos atitiktų idėjines teorijas. Sugebanti savo veiklą reflektuoti organizacija išlieka besimokanti organizacija. Tokioje organizacijoje daug dėmesio skiriama mąstymo kokybei, gebėjimui lanksčiai reaguoti į iškilusias problemas ir siekti bendradarbiavimo su kitomis institucijomis, įgyvendinant organizacijos misiją ir viziją⁴¹. Nuolat besimokanti organizacija išvengia organizacijos narcisizmo.⁴² Organizacijos narcisizmas – reiškiny, kai organizacija nustoja rūpintis savo misijos įgyvendinimu ir ima rūpintis tik savo poreikių patenkinimu, pamiršusi klientų poreikius.

Išvados

1. Šeimos centrų programos buvo plėtojamos atsižvelgiant į organizacijos misiją ir viziją. Joms būdingas sistemiskumas, nuoseklumas. Šeimos centruose vykdomos trijų krypčių programos: švietimo bei ugdymo, socialinės ir karitatyvinės.

2. Iš užsienio perimtos programos pritaikytos Lietuvai atsižvelgiant klientų poreikius, nacionalinius ypatumus, įgyvendinimo bei sklaidos galimybes.

3. Pagal siekiamą rezultatą šeimos centrų programoms būdingas prevencinis pobūdis, jos nukreiptos į asmeninės profesinės ir socialinės kompetencijos ugdymą.

4. Šeimos centro programose ryškus personalistinis požiūris į žmogų. Idėjine prasme – tai iš esmės krikščioniškos programos, jų pagrindas – Katalikų Bažnyčios mokymas apie žmogų, jo vertę ir orumą. Pagalba organizuojama remiantis solidarumo ir subsidiarumo principais.

5. Šeimos centrų programos atsirado socialinio kapitalo dėka. Jos prisideda prie asmenų, bendruomenių ryšių ugdymo ir plėtros remiantis vertybėmis ir pasitikėjimu. Šių ryšių dėka teigiamas socialinis kapitalas auga.

6. Programų metodikos pagrindas – mokymasis, grindžiamas patirtimi. Ši mokymosi metodika neįmanoma be refleksijos. Refleksija skatina mokytis organizaciją, taip apsaugodama ją nuo narcisizmo, reiškinių, kai organizacija tampa pati sau tikslu ir nustoja tenkinti klientų poreikius.

NUORODOS

¹ Maslauskaitė A. Meilė ir santuoka pokyčių Lietuvoje. Vilnius. 2004. P. 82.

² Popiežiškoji šeimos taryba. Žmogaus lytiškumo tiesa ir reikšmė. Auklėjimo šeimoje gairės. Kaunas. 2001. 145.

³ Ten pat.

⁴ Wojtyła K. Asmuo ir veiksmai. Vilnius: Aidai. 1997. P. 77.

⁵ Vanieur J. Man and woman he made them. Paulist Press. 1989. P. 8.

⁶ Wojtyła K. Meilė ir atsakomybė. Vilnius. 1994. P. 25.

⁷ Sužadėtuosius parengimas santuokos sakramentui. Kaunas. 1996. P. 5.

⁸ Popiežiškoji šeimos taryba. Rengimas santuokos sakramentui. 1996. 35.

⁹ Lekavičienė R. Studentų kompetencijos psichologiniai kriterijai ir vertinimas: Lietuvos studentų tyrimas. VDU. Kaunas. 2001. P. 20.

¹⁰ Satir V. The Satir Model. Science and behavior books Inc. Palo Alto. California. 1988. P. 19–25.

¹¹ Thomas D. M. Christian Marriage. A journey Together. Minnesota. 1983. P. 38.

¹² Tamkevičius S. Laiškas Gyvybės dienos proga // Bažnyčios žinios. 2000. Nr. 8 // www.lcn.lt/bzinios/. 2003 11 15.

¹³ Johnson H. Wayne. The social services. An Introduction. F. E. Illinois. Peacock Publishers Inc. 1995. P. 255.

¹⁴ Hollis M. Socialinių mokslų filosofija. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla. 2000. P. 14.

¹⁵ Smith S., Kulynich J. It may be social, but why is it capital? The social construction of social capital and the politics of language // Politics & society. 2002. Vol. 30. Nr. 1. P. 154–155.

¹⁶ Lin Nan. Social capital a theory of social structure and action. Cambridge university press. 2001. P. 20.

¹⁷ Bourdieu P., Wacquant Loic J. D. Įvadas į refleksyviąją sociologiją. Vilnius: Baltos lankos. 2003. P. 156.

- ¹⁸ Putnam Robert D. Kad demokratija veiktu. Vilnius: Margi raštai. 2001. P. 203.
- ¹⁹ Tonkiss T., Passey A. Trust, confidence and voluntary organizations: Between values and institutions // *Sociology*. 1999. Vol. 33. Nr. 2. P. 259–260.
- ²⁰ Lin Nan. Social capital a theory of social structure and action. Cambridge university press. 2001. P. 20.
- ²¹ Flap Henk D. Social capital in reproduction of Inequality // *Comparitive sociology of Family, Health and Education*. 20. 6179–6202. P. 34.
- ²² Field John. Social capital. London&New York: Routledge. 2003. P. 43.
- ²³ Lin Nan. Social capital a theory of social structure and action. Cambridge university press. 2001. P. 22.
- ²⁴ Barbieri P. Social capital and self-employment//*International sociology*. 2003. Vol. 18 (4). P. 684–685.
- ²⁵ Aarsaether & Baerenhold. Coping strategies, social capital and space // *Europien urban and regional studies*. 2002. 9 (2). P. 154–164.
- ²⁶ Hollis M. Socialinių mokslų filosofija. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla. 2000. P. 175.
- ²⁷ Ten pat. P. 180–181.
- ²⁸ Wojtyła K. Asmuo ir veiksmas. Vilnius: Aidai. 1997. P. 333.
- ²⁹ Jucevičienė P. An integrative approach to the theory and practice of social work as a response to XXI century challenges for human beings//The report for the international ECSPRESS conference „Social Professions for a Social Europe-A Way Ahead“. September 7–10. Kaunas. P. 2.
- ³⁰ Goldstein H. *Experiential Learning*. Council on Social Work Education Alexandria, VA. 2001. P. 75.
- ³¹ Jucevičienė P. An integrative approach to the theory and practice of social work as a response to XXI century challenges for human beings // The report for the international ECSPRESS conference“Social Professions for a Social Europe-A Way Ahead“. September 7–10. Kaunas. P. 4.
- ³² Hayek Friederich A. Individualizmas ir ekonominė tvarka. Vilnius: ALK/Eugrimas. 2002. P. 37.
- ³³ Degutis A. Individualizmas ir visuomeninė tvarka. Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas. Vilnius: Eugrimas. 1998. P. 52.
- ³⁴ Paškus A. Žvilgsnis į pasaulėžiūrinę aplinką, šventovę, save. Kaunas: Lietuvos katechetikos centro leidykla. 2000. P. 55.
- ³⁵ Kavolis V. Civilizacijų analizė. Vilnius: ALK / Baltos lankos. 1998. P. 21.
- ³⁶ Wojtyła K. Meilė ir atsakomybė. Vilnius: Alka. 1994. P. 22.
- ³⁷ Ten pat. P. 14.
- ³⁸ Jonas Paulius II. Laiškas šeimoms. Vilnius: Katalikų pasaulio leidykla. 1994. P. 42.
- ³⁹ Ten pat.
- ⁴⁰ Schon Donald A. *The reflective practitioner*. Ashgate Arena. Brookfield. USA. 1991. P. 2.
- ⁴¹ Teresevičienė M., Žemaitaitytė I. Mokymosi proceso vyksmas nevyriausybinėse organizacijose // *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*. Kaunas: VDU. 2000. Nr. 13. P. 184–191.
- ⁴² Ganesh S. Organizational Narcissism // *Management Communication Quarterly*. Sage publ.London. 2003. Vol. 16. No. 4. P. 558–594.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. Aarsaether&Baerenhold. Coping strategies, social capital and space // *Europien urban and regional studies*. 2002. 9 (2). P. 154–164.
2. Barbieri P. Social capital and self-employment // *International sociology*. 2003. Vol. 18 (4).
3. Bourdieu P., Wacquant Loic, J. D. Įvadas į refleksyviąją sociologiją. Vilnius: Baltos lankos. 2003.
4. Degutis A. Individualizmas ir visuomeninė tvarka. Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas. Vilnius: Eugrimas. 1998.
5. Field John. Social capital. London &New York: Routledge 2003.
6. Flap Henk D. Social capital in reproduction of Inequality // *Comparitive sociology of Family, Health and Education*. 20. 6179–6202.

7. *Ganesh S.* Organizational Narcissism // Management Communication Quarterly. London: Sage publ. 2003. Vol.16. No. 4. P. 558–594.
8. *Goldstein H.* Experiential Learning. Council on Social Work Education Alexandria, VA, 2001.
9. *Hayek Friederich A.* Individualizmas ir ekonominė tvarka. Vilnius: ALK/Eugrimas. 2002.
10. *Hollis M.* Socialinių mokslų filosofija. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla. 2000.
11. *Johnson H. Wayne.* The social services. An Introduction. F. E. Peacock Publishers Inc. Itasca. Illinois. 1995.
12. *Jonas Paulius II.* Laiškas šeimoms. Vilnius: Katalikų pasaulio leidykla. 1994.
13. *Jucevičienė P.* An integrative approach to the theory and practice of social work as a response to XXI century challenges for human beings // The report for the international ECSPRESS conference „Social Professions for a Social Europe-A Way Ahead“. Kaunas. September 7–10.
14. *Kavolis V.* Civilizacijų analizė. Vilnius: ALK/Baltos lankos. 1998.
15. *Lekavičienė R.* Studentų kompetencijos psichologiniai kriterijai ir vertinimas: Lietuvos studentų tyrimas. Kaunas. VDU. 2001.
16. *Lin Nan.* Social capital a theory of social structure and action. Cambridge university press. 2001.
17. *Maslauskaitė A.* Meilė ir santuoka pokičių Lietuvoje. Vilnius. 2004.
18. *Paškus A.* Žvilgsnis į pasaulėžiūrinę aplinką, šventovę, save. Kaunas: Lietuvos katechetikos centro leidykla. 2000.
19. *Popiežiškoji šeimos taryba.* Rengimas santuokos sakramentui. 1996. // <http://www.lcn.lt/bl/tekstai/bdokumentai/>. 2004 12 15.
20. *Popiežiškoji šeimos taryba.* Žmogaus lytiškumo tiesa ir reikšmė. Auklėjimo šeimoje gairės. Kaunas. 2001.
21. *Putnam Robert D.* Kad demokratija veiktų. Vilnius: Margi raštai. 2001.
22. *Satir V.* The Satir Model. Science and behavior books Inc. Palo Alto. California. 1988.
23. *Schon Donald A.* The reflective practitioner. Ashgate Arena. Brookfield. USA. 1991.
24. *Smith S., Kulynich J.* It may be social, but why is it capital? The social construction of social capital and the politics of language // Politics & society. 2002. Vol. 30. Nr. 1.
25. Sužadėtinių parengimas santuokos sakramentui. Kaunas. 1996.
26. *Tamkevičius S.* Laiškas Gyvybės dienos proga // Bažnyčios žinios. 2000. Nr. 8. // www.lcn.lt/bzinios/. 2003 11 15.
27. *Thomas D. M.* Christian Marriage. A journey Together. Minnesota. 1983.
28. *Tonkiss T., Passey A.* Trust, confidence and voluntary organizations: Between values and institutions // Sociology. 1999. Vol. 33. Nr. 2.
29. *Teresevičienė M., Žemaitaitytė I.* Mokymosi proceso vyksmas nevyriausybiniuose organizacijose // Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. Kaunas: VDU. 2000. Nr. 13. P. 184–191.
30. *Vanieur J.* Man and woman he made them. Paulist Press. 1989.
31. *Wojtyla K.* Asmuo ir veiksmas. Vilnius: Aidai. 1997.
32. *Wojtyla K.* Meilė ir atsakomybė. Vilnius: Alka. 1994.

Gauta: 2006 02 17

Nijolė LIOBIKIENĖ

THE PROGRAMS OF LITHUANIAN CATHOLIC FAMILY CENTERS

S u m m a r y

The article describes and analyses the programs of Catholic Family centers. There are three courses of programs – educational, social and charity.

Educational course programs composed by programs for teenagers, including knowledge and value based

understanding of human sexuality, love, friendship, communication and conflict resolution skills, marriage preparation and family life education programs.

Social course programs includes crises pregnancy program, assistance women in crises and prevents abortion, family preservation program–assistance disadvantages families and counseling of specialists, such as psychologist, medical doctor, social workers and substance abuse counselor.

Charity course programs oriented to community help and community relations building, from family consolidation to community help. There are marriage encounter program, and families group program „Observe, think, act“

The family center programs were developed systematically, according family center mission and vision. Abroad based programs were adopted, according Lithuania family needs, culture, and possibility for implementation.

All family center programs could be characterize as primary and secondary prevention programs, pointed for increasing professional, social and personal competencies.

The personalize attitude, the solidarity and subsidiary principles and Catholic Church teaching about respect and dignity human being are embedded in to programs.

The bonding, linking and bridging social capital take place in the programs development. The positive social capital based on mutual trust and values is important factor for development inter and intra communities and families relations.

The programs method based on experiential learning and reflection. Using these attitudes, organization can grow and respond clients needs.